

Отримано: 10 лютого 2020 року

Прорецензовано: 17 лютого 2020 року

Прийнято до друку: 20 лютого 2020 року

e-mail: a.maslova@mdu.in.ua

y.golotsykova@mdu.in.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-10(78)-150-152

Голоцукова Ю. О., Маслова Г. М. Використання контамінованих конструкцій в публіцистичних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 150–152.

УДК: 811.11-112.2:81'37

Голоцукова Юлія Олександрівна,
кандидат філологічних наук, старший викладач
Маслова Ганна Миколаївна,
старший викладач
Маріупольський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ КОНТАМІНОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Стаття присвячена способам використання контамінованих конструкцій в публіцистичних текстах (на прикладі газетного матеріалу). В статті розглядається поняття «контаміновані утворення» (їх взаємодія, перехрещення, об'єднання мовних одиниць або частин на основі структурної, функціональної чи асоціативної близькості). Визначаються критерії цього поняття та досліджується процес контамінації на різних рівнях мовної системи. Виявлено роль різних факторів, що впливають на характер експресії контамінованих конструкцій. Автор зосереджує свою увагу на семантичних зв'язках між компонентами контаміната та загальною семантикою новоутворення в цілому.

Ключові слова: контамінат, контамінована лексема, семантичний компонент, словотвір.

Yuliia O. Holotsukova,
Candidate of Science, Senior Lecturer
Ganna M. Maslova,
Senior Lecturer
Mariupol State University

THE USE OF CONTAMINATED CONSTRUCTION IN PUBLICISTIC TEXTS

The article is devoted to the use of contaminated construction in publicistic texts (on newspaper material). The article discusses the concept of contaminated formation (their interaction, intersection, association of linguistic units or parts based on structural, functional, or associative proximity). The author identifies the criteria for this concept and explores the process of contamination at different levels of the language system. The role of various factors that affect the expression of contaminated constructs is explored. The author focuses on the semantic connections between the components of the contaminate and the general semantics of the combination as a whole.

Key words: contaminate, contaminated unit, semantic component, word-building.

Постановка проблеми. Газетно-публіцистичний стиль є продуктивним матеріалом для дослідження новотворів, оскільки новації останніх десятиліть представлено у газетній публіцистиці, де завдяки стилю та специфіці неологізми знаходять своє призначення раніше й вдаліше, ніж в інших джерелах-стилях.

Поява новотвору у газетному тексті є відображенням особливостей функціонального стилю: насамперед статичних та й тих, що визначаються станом та розвитком суспільства й дозволяють почути спільний соціокультурний фон та «дух часу».

Останнім часом у російсько-українській публіцистиці досить часто використовуються контаміновані утворення, які мають на меті привнести до тексту новизну та експресивність, зробити його живим та насиченим. Контамінати, які часто реалізують згорнуті словосполучення або навіть речення, є осередками концентрації змісту, в тому числі й емотивно-оцінного, а тому відіграють у системі комунікації важливу текстоутворювальну та комунікативну роль і надають когерентності мовленнєвому продукту [5, с. 164].

Актуальність дослідження обумовлена існуючими прогресивними тенденціями на межі лінгвістики та публіцистики, що зосереджуються на переміщенні від вивчення мовної системи до аналізу живих мовленнєвих процесів, які постійно змінюються й вдосконалюються.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Системні характеристики контамінованих утворень доповнюються у процесі дослідження їх взаємодії зі сферою функціонування, зокрема з газетно-публіцистичним стилем. Вивчення контамінат як мовленнєвих інновацій відповідає функціональному підходу й з боку динамічних процесів у мові. Контаміновані утворення, разом з іншими типами нових слів й словосполучень, викликають інтерес у процесі визначення розвитку системи мови, зокрема її лексичного та словотвірного рівней. Лише вивчення та дослідження сучасних інновацій дає можливість зрозуміти теперішнє й майбутнє певних процесів, що приводять до неологічного «спалаху».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню контамінації як особливого типу словотвору, а також контамінатів як кінцевого продукту цього процесу присвятили свої праці такі видатні науковці: О. А. Земська, Р. Ю. Намітокова, М. М. Шанський, Г. Пауль, Г. Веллман, В. Тойберт, І. Барц, В. Фляйшер, Г. Шмід, М. Шульц, М. Баумгарт, Е. Доналіс та ін. Питання типології контамінат та вивчення їх основних характеристик висвітлено у працях Є. Сидоренко, Н. Лаврової. Когнітивні аспекти контамінатів досліджували Е. Кулаєва та Л. Омельченко.

Однак у площині дослідження контамінатів виникає ще багато проблем, оскільки контамінації неможливо однозначно класифікувати з огляду на їх зміст та сферу функціонування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Найменш дослідженою залишається сфера особливого використання контамінованих конструкцій в публіцистичних текстах. Не з'ясовано на сьогодні залишається низка питань як лінгвістичного такі функціонального характеру. Зокрема: питання аналізу складових компонентів контамінованих одиниць та їх правильна семантична інтерпретація; фактори, що впливають на швидкість розпізнавання компонентів контамінації; мотиваційні аспекти створення нових контамінатів, тощо. Під прицільним оком дослідників-лінгвістів й досі залишається питання розмежування контамінатів та близьких до них словоутворень.

Новизна статті полягає у дослідженні специфіки використання контамінованих лексичних утворень у публіцистичному функціональному стилі.

Методологічне або загальнонаукове значення. В ході роботи були використані описовий та вибіркового методи. Методологічну базу дослідження становлять роботи В. В. Бабайцевої, Н. С. Валгіної, В. А. Іцковича та ін. Практична цінність роботи полягає у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані на практичних заняттях з дисциплін сучасної російської та української мови, при розробці програм з проблем неології та стилістики засобів масової комунікації або ж для формування словника okazionalizmів певного періоду.

Викладення основного матеріалу. Публіцистичний жанр – це та область літератури, яка опікується політичними, суспільними питаннями з метою розповсюдження правильних поглядів у широких читацьких масах, створює та формує суспільну думку. До сфери інтересів публіцистики також входять нагальні питання суспільства, які мають вирішальне значення у ході життя.

Сучасна публіцистика використовує різні засоби впливу на читача, яке відбувається завдяки виразності, незвичайності, неочікуваності авторських думок, невимушеній розмові «з неочікуваними пропусками слів й довільною розстановкою акцентів» [4].

Питання про визначення меж публіцистики ускладнюється рухомістю жанрів, різноманітним перетинів, що обумовлено ментальними перетвореннями, які відбуваються в усіх сучасних, інформаційних суспільствах. Публіцистика має власну сукупність методів пізнання світу. З одного боку спирається на дискурсивно-логічні методи, що дозволяють досягти істини як адекватне віддзеркалення явищ та процесів природи та суспільства у свідомості людини. З іншого боку – звертається до когнітивних можливостей художнього образу, до метафоричної думки. Художній образ не лише створює необхідний фон для реалізації просвітницької та дидактичної функцій, але й втілює соціальну ідею.

Публіцистика – це також одна з форм пізнання дійсності, що спирається на соціальну практику людини, тому визначається її фундаментальна функція – когнітивна. Цей стиль не лише вдало користується новими мовленнєвими зразками та лексичними утвореннями, але й сам активно їх продукує. Безсумнівно, даний процес неможливо оцінити однозначно – чи то позитивний, чи то негативний, оскільки в ньому присутні риси обох сторін: з одного боку мовленнєва творчість допомагає створити образ, збагатити та оздобити національну мову, з іншого – неологізми, нові значення та нові граматичні форми розхитують традиційно усталену мовну систему.

В мовознавстві термін «контамінація» визначається як виникнення нового висловлення чи форми (інколи під впливом народної етимології) шляхом об'єднання елементів двох різних словосполучень, але в чомусь подібних [2, с. 92]. Наприклад, неправильне сполучення рос. «*играть значение*» виникло як контаміноване за допомоги двох інших – рос. «*играть роль*» та рос. «*иметь значение*». Прикладом контамінації можуть слугувати також сполучення імен та слів (коренів), наприклад, рос. «*Ф. Толстоевский*» (*Толстой* + *Достоевский*).

Поняття контамінації базується на таких положеннях: 1) формально у новотворі представлено, хоча б однією буквою (фонемою), обидва вихідні слова; 2) обов'язково в значенні новотвору переплітається семантика обох вихідних слів.

У публіцистичних текстах контаміновані конструкції – цедебільшого заголовки. Характер виділеної частини: загальні іменники (рос. «*за что травят пейсателя?*», «*министр забороны*», «*гейрой нашего времени*»); власні імена / назви (рос. «*На шахтах Донецкой области работают по-стукановски*», «*кем была, кем стАлла*»); аббревіатури (рос. «*БАМкротство*», «*ТВительный*»).

У публіцистиці описується те, що люди бажають бачити та читати, те, що цікавить маси, бентежить, хвилює на даний момент. Це політика, яка стала невід'ємною частиною життя та досить популярна в останні часи, спорт, культура, шоу-бізнес. Щоб яскравіше та насиченіше висвітлити ту чи іншу подію / проблему, журналіст намагається використати лексику, яка викличе багато емоцій. Так, наприклад, рос. «*полисМЕНТ*» – новотвір, який позначає людину за певною професією й наділений негативною конотацією (має на меті принизити особистість, яка обіймає цю посаду).

Дослідивши публіцистичні тексти, проаналізувавши виокремлені одиниці, можна зробити висновок: існує три основні типи контамінації: лексична, фразеологічна та синтаксична [3, с. 112].

Прикладом лексичної контамінації є такі утворення: «*самомучитель*» (самоучитель + мучитель), «*брагоухающий*» (брага + благоухающий), «*лжизнь*» (ложь + жизнь), «*благостыня*» (благо + милостыня), «*овоцехоронилице*» (овоцехранилище + хоронить), «*бредография*» (география + бред), «*крысавица*» (крыса + красавица) – тобто друге слово «втручається» у форму першого, або повністю, відсікаючи частину першого, або стає завершенням першого слова, з відсіченою своєю частиною.

Явище фразеологічної (як і лексичної) контамінації – сфера живого, розмовного стилю, звідки контаміновані форми переходять до мовлення Інтернету, газети й до публіцистики, де майже завжди виступають порушенням літературної норми [2, с. 93]. В процесі мовлення мовець, починаючи формулювати думку, спирається на певну конструкцію, яка відповідає змісту, але потім відходить від неї й переходить на іншу, тотожну чи близьку до першої.

Слід визнати, схрещення фразеологічних одиниць є закономірним фактом мовленнєвого розвитку. Умов, що сприяють виникненню фразеологічної контамінації є кілька: 1) змістова та структурна близькість фразеологічних одиниць; 2) пошуку мовцем експресії виразу; 3) послаблення лексичного значення й компонентів фразеологічних одиниць (на місці цих слів з'являються синонімічні одиниці); 4) живе невимушене мовлення, що допускає заміни [4].

Новотвір рос. «*поднять тост*» є контамінацією сполучення «*поднять бокал*» та «*предложить тост*». Розмовний стиль допускає таку заміну компонентів. Така сама ситуація відбувається й у наступних варіантах: рос. «*быть может статья*»

(быть может + может статься); «курс холодной разрядки» (холодная война + политическая разрядка); «семисезонное пальто» (демисезонное пальто + семилетнее пальто); «не плюй в колодец, вылетит – не поймашь» (не плюй в колодец – пригодится воды напиться + слово не воробей, вылетит – не поймашь) та інше.

Класифікація фразеологічної контамінації може бути такого виду: семантична (за значенням взаємодіючих елементів) та структурна (коли одна одиниця відступає під натиском іншої).

Розповсюдженим типом фразеологічної контамінації є такий, коли поєднуються частини двох фразеологічних одиниць, подібних одна до одної [3, с. 112]: рос. «*поддаваться на удочку*» (поддаваться на обман + идти на удочку), «в *пожарном порядке*» (торопиться как на пожар + в спешном порядке). Іншим різновидом взаємодії мовних одиниць як контамінація може розглядатися накладення фразеологічних одиниць, у результаті чого одна з одиниць представлена повністю, а інша – частково, у вигляді одного свого елемента: рос. «*свить осиное гнездо*» (свить гнездо + осиное гнездо), «*появляются в свет*» (выходит в свет + появляются на свете). Сюди ж можна віднести й такий різновид контамінації фразеологізмів, які починаються одним й тим самим словом, обидва інших компоненти містяться у новотворі без змін: рос. «*закричат караул благим матом*» (закричат караул + кричат благим матом). Ще одним видом фразеологічної контамінації є процес переміщення одного, синонімічного, слова з компонентів фразеологізма на місце іншого. Такий односторонній вплив однієї мовної одиниці на іншу можна вважати також за асиміляцію [2, с. 94].

Спостерігається синтез лексичної та фразеологічної контамінації (з метою створення комічного ефекту): рос. «*малосольные остроты*» (малосольные огурцы + соленые остроты); «*остаться с пиковым носом*» (остаться с пиковым носом + остаться с носом); «*пивонер всегда готов*».

Однією з тенденцій мовлення сучасної публіцистики є прагнення автора точно виразити свої думки. Саме для цього служать сполучення, створені шляхом контамінації. Дослідження публіцистичних текстів дало змогу розглянути виокремлений матеріал з огляду семантичні відношення в контамінатах.

Тож, до контамінованих конструкцій з семантикою рівною сумі значень компонентів, можна віднести утворення: а) рос. «*гастрольбайтеры*» – гастролер + гастарбайтер (ставлення до західних зірок як до звичайних гастарбайтерів); б) рос. «*Меркози*» – Меркель + Саркози (про німецько-французький політичний дует Меркель-Саркозі). Значення цих утворень виникли на основі контексту. Хоча дані контаміновані конструкції семантично є сумою значень їхніх компонентів, то центр їх значення розміщується по-різному. У групі А він концентрується в одному з членів: гастрольбайтер – це звичайні гастролери, до яких ставляться як до гастарбайтерів; у групі Б семантичний центр не концентрується на жодному з компонентів, а утворює окреме поняття, яке є сумою значень обох компонентів.

Семантичні відношення в контамінації – це також відношення між утворюваними її компонентами, а саме: мова йде про контамінації з компонентами, що належать до одного ж й того семантичного поля та про контамінації з компонентами, що належать до різних семантичних полів [5, с. 164]. Компоненти з одного семантичного поля можуть бути псевдосинонімами, що позначають поняття близькі за асоціаціями або перехресними.

Головні висновки. Явище фразеологічної (як і лексичної) контамінації – сфера живого спілкування, завдяки чому новоутворені форми переходять до мовлення інтернету, газети та публіцистики. Здебільшого вони є проявами порушення літературної норми. Умови, що впливають на формування та створення таких одиниць кілька: змістова та структурна близькість компонентів, прагнення до експресивності, послаблення лексичного значення та компонентів фразеологізмів, живе мовлення, яке дозволяє заміну компонентів.

Здебільшого участь компонентів у створенні семантики контамінатів є нерівномірним. Це дає змогу зробити висновок, що один з компонентів контамінованих конструкцій відіграє домінуючу роль в організації семантики цих «оригінальних» оказіоналізмів.

Перспективи використання результатів дослідження. У плані подальших наукових студій перспективним видається дослідження та науковий пошук у площині семантики контамінатів, адже вона все ще залишається тією сферою, де виникає більшість проблем, оскільки контаміновані конструкції мовлення ЗМІ неможливо однозначно класифікувати з огляду на їх зміст. Відсутність єдності у поясненні їхнього значення обумовлена в першу чергу тим, що в останній час у дослідженнях на перший план виходить їх форма. Порушені у статті питання семантики контамінованих конструкцій складають лише частину складної наукової праці, пов'язаної зі змістовним боком.

Література:

1. Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке : Учеб.пособие для студентов вузов, обучающихся по филол. направлениям и специальностям. М.: Логос, 2001. 302 с.
2. Ицкович В. А. О контаминации и смежных с нею явлениях. *Памяти В. В. Виноградова*. М.: МГУ, 1971. С. 90–96.
3. Колобова Е. А. Контаминация фразеологизмов с общим именным компонентом / Е.А. Колобова // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. 2007. № 4. С. 111–113.
4. Лаврова Н. А. Контаминация: все уже сказано? (О некоторых возможных перспективах исследования). *LINGUA MOBILIS: Научный журнал*. Челябинск: ГОУВНО «Челябинский государственный университет», 2014. № 2(48).
5. Моисеева Н. Семантичні та функціональні особливості німецьких контамінованих лексем. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2015. Вип. 55. С. 163–165.